

Foto: Bob Bronshoff

‘Het begint met begrip’

Professor Fred Weerman over het verdriet (én de toekomst) van de talen

De talenstudies staan onder druk, het aantal studenten daalt gestaag. Toch ziet taalkundige Fred Weerman juist nu kansen voor vernieuwing. *Levende Talen Magazine* sprak met hem. Weerman: ‘Ik pleit voor een kanteling.’

MARJOLIJN VOOGEL

Het afgelopen najaar nam Fred Weerman afscheid van de Universiteit van Amsterdam (UvA), waar hij werkte als decaan en directeur van de universiteitsbibliotheek. Hij is er hoogleraar taalontwikkeling en eerder Nederlandse taalkunde. Ter gelegenheid van zijn afscheid schreef hij een boek, getiteld *Het verdriet van de talen* (Amsterdam University Press, 2025). In dit boek gaat Weerman in op de ontwikkeling van taal en die van taalonderwijs en taalonderzoek van de afgelopen vijftig jaar en onze reacties daarop.

Op 19 september vorig jaar hield u uw afscheidsrede. Verandert er nu veel voor u?

‘Eigenlijk minder dan mensen denken. Veel gaat gewoon door, maar in een ander tempo. Wel heb ik nu meer vrijheid: ik kies wat ik doe en hoeveel tijd ik eraan besteed. Een groot verschil maakt wel het wegvallen van mijn bestuurswerk. De afgelopen zes jaar was ik decaan van Geesteswetenschappen aan de UvA en daarna twee jaar directeur van de bibliotheken. Besturen is een ander leven: je agenda staat weken van tevoren vol en wordt grotendeels voor je bepaald. Dat is niet altijd eenvoudig te combineren met het werk van de onderzoeker. Nu ervaar

‘Je moet zien waarom dingen misgaan:
waarom reageren we zo defensief,
wat precies denken mensen te verliezen?
Pas als je dat begrijpt, kun je het veranderen’

ik die onderzoeks- en onderwijsruimte weer, en dat is heel prettig.’

Verandering voor u dus als ‘Queen of the screen’, de fotoserie uit de jaren tachtig, een beeld dat een belangrijke metafoor is in uw werk en waarvan ook een afbeelding staat op de kaft van het boek.

[Lacht.] ‘Ja, zo zou je dat inderdaad kunnen zeggen... De verandering gaat in kleine stapjes, maar over een langere tijd bezien is er uiteindelijk wel sprake van een metamorfose.’

De titel Het verdriet van de talen zet de lezer in een bepaald frame. Is het, zeker voor een taalkundige, wel verstandig om talen en de waardering voor humaniora zo ‘verdrietig’ neer te zetten?

‘Verdriet hoeft niet negatief te zijn. In de tragedie is verdriet juist een bron van inzicht: catharsis. Doen alsof alles “EO-blijheid” is, helpt niet. Je moet willen zien waarom dingen misgaan: waarom reageren we zo defensief, wat precies denken mensen te verliezen? Pas als je dat begrijpt, kun je het veranderen. De titel nodigt dus uit om het verdriet serieus te nemen – niet om erin te blijven hangen.’

Om welk verdriet gaat het precies?

‘Hier moet ik ook een misverstand wegpoetsen: de titel suggereert niet dat taalverandering zelf verdrietig is. Taal verandert op een natuurlijke manier; daar

is niets objectief slechts aan. Het verdriet zit in onze reactie op verandering. Vaak ervaren we taalverandering als verlies. Mensen zeggen zelden: “Wat leuk, deze verandering!” De dominante emotie is eerder: “Wat erg wat er allemaal gebeurt met de taal.” Dat gevoel is echt, en dus objectief in de zin dat veel mensen het zo ervaren. Dat zegt veel over onze houding. Taal raakt diep aan identiteit. We willen onze taal beschermen en we zijn bang voor veranderingen, omdat taal óók markeert bij welk clubje je hoort... en wie er níét bij hoort. Dat is een sociale, bijna biologische reflex. Taalkundigen negeren deze afkeer van taalverandering soms te makkelijk. Ik probeer in het boek juist te erkennen: die emotie is er, en die verdient serieuze aandacht.’

Waarom is het eigenlijk zo verdrietig gesteld met de talen?

‘Hier bedoel ik iets anders: de talenopleidingen. Daarmee is het wél verdrietig gesteld, en vooral: zorgelijk. De instroom is al decennialang aan het dalen – niet alleen in Nederland overigens, het is een internationaal fenomeen. En dat gaat sluipend, in kleine stapjes (denk weer aan “Queen of the screen”), waardoor mensen het niet altijd merkten: “Mijn groepje studenten was altijd al klein.” Maar de afgelopen vier à vijf decennia zie je een stevige trend. Het probleem is bovendien breder dan alleen de talenstudies, het speelt in de hele alfasector. Je ziet het pas goed als je over jaren kijkt en over de disciplinaire grenzen heen kijkt en de instroom vergelijkt met die van andere disciplines.’

Waar komt die waardedaling van de talen vandaan, denkt u?

‘Daarvoor zijn meerdere redenen. In de politiek wordt hoger onderwijs zelden verdedigd als vorming en ontwikkeling, maar als middel om concrete doelen te halen. Binnen die logica scoren taal en cultuur minder als het gaat om maatschappelijke relevantie. Men is talenstudies minder nuttig gaan vinden dan economie, tech en bèta...’

Maar talen zijn toch juist heel nuttig?

‘Natuurlijk! Alleen heeft “nut” in de publieke en politieke discussie steeds vaker de smalle betekenis van onmiddellijke maatschappelijke opbrengst. Subsidies, impactindicatoren... in vergelijking met de ons omringende landen heeft Nederland die logica extra hard doorgevoerd. In zo’n klimaat schuift de prioriteit richting technologie en bèta. Tegelijk groeit het geloof dat

De fotoserie ‘Queen of the screen’ stamt uit de jaren tachtig en gaat over een geleidelijke metamorfose. Verandert dat met de komst van generatieve AI en generatieve taalmodellen?

‘De beelden van “Queen of the screen” zeggen: we veranderen het liefst in kleine, cosmetische stapjes. Dat is vaak verstandig, totdat de werkelijkheid disruptief verandert. Dan red je het niet met grimeren, met kleine veranderingen. We weten nog niet precies hoe disruptief generatieve AI uitpakt, maar het kan zaken echt op z’n kop zetten. Onze neiging tot kleine stapjes kan ons dan extra in de weg gaan zitten. Kijk naar onze omgang met tech: steeds kozen we voor het handige kleine stapje, zonder rekening te houden met latere gevolgen, zoals datastromen waar we nu weinig greep op hebben. Soms vraagt de werkelijkheid om een grotere sprong. Dat botst met onze menselijke reflex.’

‘Taalkundigen negeren de afkeer
van taalverandering soms te makkelijk.

Maar die emotie is er,
en die verdient serieuze aandacht’

technologie de taalvraag wel oplost: vertaalmachines, en nu ook generatieve AI. Dat vertekent. De waarde van talen en taalbewustzijn is natuurlijk breder en langduriger, maar dat rendeert helaas minder “direct” in spreadsheets. Het is geen uniek Nederlands verhaal, maar hier is het wel extra sterk.’

Hoe moet het talenonderwijs nu omgaan met generatieve AI?

‘Didactische regie is heel belangrijk. Onze reflex is “kleine stapjes”, een tooltje hier, een checkje daar. Soms is een grotere ontwerpvraag nodig: wat willen we leerlingen leren over taal in een AI-tijdperk? Hoe onderschei-

‘Begin met begrip: als je taalverandering ziet in de lange lijn, dan hoef je je minder op te winden over elk klein stapje’

den we taalgebruik, stijl, betoog en bronnenkritiek van generieke output? Hoe benutten we AI voor individuele oefening zonder de kern, menselijke taalproductie en -begrip, te laten eroderen? Dat vraagt om curriculum-keuzes, niet alleen toolkeuzes.’

Wat zou volgens u kunnen helpen tegen de dalende instroom in talenopleidingen?

‘Ik pleit voor een kanteling. Het eindeloos doorvoeren van kleine curriculumwijzigingen binnen de bestaande zuilen doen we al decennialang en het verbetert de zaak niet. Aan het einde van mijn boek stel ik voor om te denken in interdisciplinaire bachelorprogramma’s rond brede maatschappelijke vraagstukken, zoals duurzaamheid, digitale transitie, gezondheid of andere Europese vraagstukken, waarin taalverwerving, taal- en cultuurbewustzijn structureel zijn ingebed. De echte verdieping, zoals bijvoorbeeld je louter op de Franse taal richten, komt dan in de master. Dat is geen verlies voor de talen; het is een andere organisatie.

‘Ook pleit ik voor meer flexibiliteit: als iemand in de bachelor veel Frans heeft gedaan in combinatie met bijvoorbeeld geschiedenis of data-analyse, waarom zou zo iemand niet tot docent Frans kunnen uitstromen? Natuurlijk alleen als aan duidelijke vakvaardigheidseisen wordt voldaan. Ik zou zeggen: zorg dat je in de master ruimte hebt om bij te spijkeren waar nodig, in plaats van rigide voortrajecten te eisen die door steeds minder studenten worden gevolgd.’

Is die flexibiliteit niet een risico voor het handhaven van de vakinhoudelijke kennis van docenten?

‘Niet als je de eisen helder formuleert en de route ernaartoe flexibel maakt. Natuurlijk dien je duidelijke uitkomstniveaus voor taalvaardigheid vast te stellen en te zorgen voor onderwijsroutes die verschillende instromen faciliteren. De één behaalt het C1-niveau al in de bachelor, de ander werkt daarnaartoe in de master.

‘Veel expertise zit versnipperd over afzonderlijke talen. Daardoor ontwikkelen we onvoldoende gezamenlijke didactiek en onderzoekslijnen. In een

gekanteld model zou je een vakoverstijgende taalverwervingsleerlijn kunnen bouwen. Daar is winst te behalen.’

Zou een dergelijke kanteling ook moeten worden doorgevoerd in het voortgezet onderwijs? Zou u bijvoorbeeld de verschillende taalvakken, Nederlands, Frans, Duits en Engels, willen vervangen door vakken als ‘Taal’ en ‘Literatuur’?

‘Ik zou daar wel serieus over willen nadenken. Heel veel taal- en leesvaardigheden zijn taalvakoverstijgend. Waarom zou leesvaardigheid in de bovenbouw uitsluitend via Nederlandse literatuur moeten? Een belezen burger volgt immers niet per definitie alleen de Nederlandse literatuur. Je zou literatuur- en cultuurgeschiedenis goed ook vakoverstijgend kunnen aanbieden, of een vak taalkunde, waarin je taalbewustzijn, taalvariatie, meertaligheid en taalverandering samenbrengt. Dat zou dan ook de aansluiting met het hoger onderwijs kunnen verbeteren: studenten herkennen dan beter wat taalkunde is, wat taalverwerving inhoudt en waarom literatuurvergelijking zinvol is. Natuurlijk zijn grote stelselwijzigingen ingewikkeld en draagvlak is cruciaal. Maar vasthouden aan structuren alleen omdat we ze hebben, is óók riskant.’

Wat is uw boodschap aan docenten in het voortgezet onderwijs om hun leerlingen voor talen te enthousiasmeren?

‘Begin met begrip. Historisch begrip helpt: als je taalverandering ziet in de lange lijn, dan hoef je je minder op te winden over elk klein stapje. Begrip helpt ook bestuurlijk: als je weet waar het verliesgevoel zit, kun je het wellicht omzetten in iets anders, iets positiefs. Geef leerlingen en studenten de kans om iets tegen te komen waar ze hun hart in kunnen leggen. Dat vraagt ruimte in het curriculum en in je lessen, ruimte om te ontdekken dat taal zoveel meer is dan een verplicht vak op school: het is identiteit, creativiteit, toegang tot werelden. Als je die ervaring weet te bewerkstelligen, volgt de inzet vaak vanzelf.’ ■

De staat van het Nederlands

De Staat van het Nederlands 2025, het periodieke onderzoek van de Nederlandse Taalunie naar taalgebruik en taalhouding in Nederland en Vlaanderen, laat zien dat het Nederlands een bijzonder vitale taal is. In Nederland en Vlaanderen wordt de taal in vrijwel alle domeinen – thuis, op het werk, in sociale contacten en in cultuur en media – veruit het meest gebruikt. De overgrote meerderheid van de inwoners kreeg het Nederlands als moedertaal mee en gebruikt het dagelijks, zowel in formele als informele situaties. Ook op de werkvloer blijft het Nederlands dominant, al wordt Engels er steeds vaker naast gebruikt.

De meeste respondenten vinden het Nederlands bovendien een mooie taal en hechten groot belang aan een goede taalbeheersing bij kinderen. Toch signaleert de Taalunie een dalende waardering onder jongere generaties, met name voor het lezen van Nederlandstalige boeken. Of dit wijst op een structurele trend of een leeftijdsgebonden patroon, wordt verder onderzocht.

De Taalunie wil met deze bevindingen het taalbeleid versterken, onder meer door jongeren actiever te betrekken bij taal en cultuur en de status van het Nederlands te verhogen. Dit jaar verschijnt aanvullend onderzoek waarin wetenschappers de langetermijntontwikkeling van het Nederlands vergelijken met eerdere edities van het rapport.

Voor docenten Nederlands en moderne vreemde talen biedt dit onderzoek een waardevolle inkijk in taalgebruik en taalhouding binnen het hele Nederlandse taalgebied. De resultaten onderstrepen hoe stevig het Nederlands staat, maar ook hoe belangrijk het is om jongeren te blijven stimuleren in lezen, spreken en waarderen van hun taal.

Het volledige onderzoek is te lezen op <vlt.nl/staat25>. Taalunie

Uitroeptekens in mails? Ja graag!

Leraren die twijfelen over hun interpunctie in e-mails aan collega’s of leerlingen kunnen opgelucht ademen: een uitroepteken mag best. Nieuw onderzoek van drie Amerikaanse wetenschappers – Cheryl Wakslak (University of Southern California), Yidan Yin (Penn State University) en Gil Appel (George Washington University) – laat zien dat het gebruik van uitroeptekens in zakelijke communicatie eerder positief dan negatief wordt ontvangen.

De onderzoekers onderzochten hoe mensen het gebruik van uitroeptekens in werkmails interpreteren. Ze ontdekten dat ontvangers schrijvers met uitroeptekens als warmer en enthousiaster beschouwen, en zelfs liever met hen zouden samenwerken. Wel worden zulke schrijvers iets minder analytisch of krachtig gevonden, maar ze worden niet als minder competent gezien.

Interessant is dat gender hierin een rol speelt. Zowel mannen als vrouwen reageren positief op mails met uitroeptekens, maar vrouwen gebruiken ze vaker en denken er meer over na. In het onderzoek dachten zes op de tien proefpersonen dat een mail met uitroeptekens door een vrouw was geschreven; bij een identieke mail met alleen punten en komma’s gold dat voor slechts twee op de tien.

Die bevinding weerspiegelt een breder patroon, aldus de onderzoekers: vrouwen ervaren een grotere mentale belasting bij alledaagse communicatiekeuzes. Ze willen professioneel overkomen, maar ook warm en betrokken. Mannen blijken zich daar minder zorgen over te maken. Zij vinden doorgaans dat hun gebruik van uitroeptekens ‘precies goed’ is.

Voor de onderwijspraktijk betekent dit: een uitroepteken mag best in een mail aan leerlingen of collega’s. Het vergroot de toegankelijkheid en betrokkenheid, zonder afbreuk te doen aan je professionaliteit. De conclusie van de onderzoekers is duidelijk: denk er niet te veel over na – dat ene uitroepteken maakt je juist sympathieker! *Harvard Business Review*

